

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	مقدمه
۵	درس اول: کارایی اخلاق
۵	بیان مسئله
۶	۱. اخلاق: گرایش فطری
۸	۲. اخلاق: عبور از توان غریزی به توان فطری
۱۱	۳. سعه صدر: ارمغان اخلاق
۱۳	۴. دیگر برکات اخلاق
۱۴	۵. اخلاق: رمز موفقیت شغلی
۱۷	۶. آیا پابندی به اخلاق دردسر می آفریند؟
۱۸	نتیجه
۱۸	تمرین
۱۹	درس دوم: از اخلاق چه می دانیم؟
۱۹	بیان مسئله
۲۰	۱. کاربردهای گوناگون واژه اخلاق
۲۱	۲. تعریف اخلاق: ملکه نفسانی یا الگوی رفتار ارتباطی
۲۵	۳. اخلاق به معنای فضیلت
۲۷	۴. مسئولیت پذیری اخلاقی
۲۸	۵. فداکاری و خیرخواهی: اخلاق برتر
۲۹	۶. اخلاق به منزله یک دانش
۳۱	۷. اخلاق نظری و اخلاق کاربردی

صفحه	عنوان
۳۲	نتیجه
۳۳	تمرین
۳۴	درس سوم: نظریه‌های اخلاقی دانشمندان مسلمان
۳۴	بیان مسئله
۳۵	۱. معیارهای ارزیابی نظریه‌های اخلاقی
۳۷	۲. اخلاق در آموزه‌های اسلام
۳۸	۳. نظریه اخلاقی سلامت نفس با رهیافت فردگرایانه
۴۰	۴. نظریه سلامت محور با رهیافت جامعه‌گرایانه
۴۱	۵. نظریه کمال نفس یا سعادت محور با رهیافت فردگرایانه
۴۲	۶. نظریه سعادت محور با رهیافت جامعه‌گرایانه
۴۳	۷. نظریه حقوق محور
۴۴	۸. اخلاق توحیدی
۴۷	نتیجه
۴۸	تمرین
۴۹	درس چهارم: مکاتب و نظریه‌های اخلاقی در فلسفه غرب
۴۹	بیان مسئله
۵۱	۱. حوزه‌های فلسفه اخلاق
۵۲	۲. نظریه‌های اخلاقی
۵۲	نظریه‌های غایت‌گرایانه
۵۸	وظیفه‌گروی
۶۴	اخلاق فضیلت
۶۷	نتیجه
۶۸	تمرین
۶۹	درس پنجم: حرفه چیست؟ حرفه‌ای کیست؟ اخلاق حرفه‌ای چیست؟
۶۹	بیان مسئله
۷۰	۱. اقسام سه‌گانه کار
۷۲	۲. مؤلفه‌های حرفه
۷۷	۳. اخلاق حرفه‌ای

صفحه	عنوان
۸۱	۴. اخلاق حرفه‌ای: مسئولیت‌پذیری اخلاقی در حرفه
۸۲	۵. مسئولیتهای اخلاقی افراد در مشاغل
۸۴	۶. مسئولیت‌پذیری سازمان
۸۶	۷. منابع اخلاق حرفه‌ای
۸۸	نتیجه
۸۹	تمرین
۹۰	درس ششم: کتابداری از شغل تا حرفه
۹۰	بیان مسئله
۹۱	۱. کتابداری چیست؟
۹۳	۲. کتابدار کیست؟
۹۴	۳. کتابداری شغل است یا حرفه
۹۷	۴. کارکردهای حرفه کتابداری
۱۰۰	۵. مرام اخلاقی در حرفه کتابداری
۱۰۳	۶. کتابداری استوار بر دانش کتابداری
۱۰۵	۷. مسئولیتهای حرفه‌ای کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی
۱۰۶	نتیجه
۱۰۷	تمرین
۱۰۸	درس هفتم: کتابخانه و مرکز اطلاع‌رسانی به منزله سازمان
۱۰۸	بیان مسئله
۱۰۹	۱. سازمان چیست؟
۱۱۰	۲. کتابخانه چیست؟
۱۱۱	۳. رسالت سازمانی کتابخانه
۱۱۲	۴. کتابخانه: عنصری در زیرساخت اطلاع‌رسانی
۱۱۴	۵. ارکان و محیط سازمانی کتابخانه
۱۱۴	۶. اقسام کتابخانه‌ها
۱۱۵	کتابخانه ملی
۱۱۷	کتابخانه دانشگاهی
۱۱۸	کتابخانه عمومی
۱۲۰	کتابخانه‌های تخصصی

صفحه	عنوان
۱۲۱	کتابخانه آموزشی
۱۲۲	کتابخانه های مساجد
۱۲۳	کتابخانه های روستایی
۱۲۴	نتیجه
۱۲۵	تمرین
۱۲۶	درس هشتم: اخلاق کتابداری: ضرورت و رهیافتها
۱۲۶	بیان مسئله
۱۲۷	۱. اقبال حرفه کتابداری به اخلاق
۱۲۸	۲. رخنه سنجی وضعیت اخلاقی
۱۳۰	۳. ضرورت اهتمام به اخلاق در حرفه کتابداری
۱۳۶	۴. دو رهیافت منابع انسانی و سازمانی به اخلاق کتابداری
۱۳۷	۵. اهمیت مواجهه سازمانی با اخلاق کتابداری و اطلاع رسانی
۱۴۰	نتیجه
۱۴۱	تمرین
۱۴۲	درس نهم: مسئولیتهای اجتماعی کتابخانه ها و مراکز اطلاع رسانی
۱۴۲	بیان مسئله
۱۴۳	۱. صاحبان حق
۱۴۴	۲. کتابخانه و جامعه
۱۴۷	۳. خط مشیهای اخلاقی کتابخانه ها و مراکز اطلاع رسانی در قبال جامعه
۱۴۹	حمایت و توسعه آزادی اندیشه
۱۵۱	ترغیب به علم آموزی و ارتقای دانش عمومی
۱۵۲	ایجاد ترغیب به مطالعه در جامعه
۱۵۲	ترویج خردگرایی و مبارزه با خرافات
۱۵۳	آموزش سواد اطلاعاتی
۱۵۴	توزیع عادلانه اطلاعات و ممانعت از قشر بندی اجتماعی
۱۵۶	مشارکت طلبی و نقد پذیری
۱۵۷	رعایت حقوق همسایه ها
۱۵۷	نتیجه
۱۵۷	تمرین

صفحه	عنوان
۱۵۸	درس دهم: مسئولیت‌های اخلاقی کتابخانه و مراکز اطلاع‌رسانی در قبال کاربران
۱۵۸	بیان مسئله
۱۵۹	۱. کاربران کتابخانه و مراکز اطلاع‌رسانی
۱۶۱	۲. تلقی اخلاقی از کاربر
۱۶۲	۳. حقوق کاربران
۱۶۳	۴. خط‌مشی اخلاقی کتابخانه و مرکز اطلاع‌رسانی در قبال حقوق کاربران
۱۶۳	احترام اصیل
۱۶۴	کیفیت برتر در خدمات کتابداری
۱۶۸	رابطه آسان و خدمات سریع
۱۶۹	پاسخگویی و نقدپذیری
۱۷۰	رعایت حریم خصوصی
۱۷۱	رازداری و رعایت محرمانگی
۱۷۳	عدم تبعیض
۱۷۴	تنظیم ساعات کاری براساس نوع نیاز کاربران
۱۷۴	مشارکت‌طلبی از کاربران
۱۷۴	۵. ارزشهای اخلاقی در مواجهه با کاربران
۱۷۵	نتیجه
۱۷۵	تمرین
۱۷۶	درس یازدهم: مسئولیت اخلاقی کتابخانه و مراکز اطلاع‌رسانی در قبال کتابداران و ...
۱۷۶	بیان مسئله
۱۷۷	۱. جایگاه منابع انسانی در حرفه کتابداری و اطلاع‌رسانی
۱۷۸	۲. ضرورت توجه به حقوق کتابداران و کارکنان
۱۸۰	۳. حقوق کتابداران و کارکنان
۱۸۱	۴. وظایف اخلاقی کتابخانه و مراکز اطلاع‌رسانی در قبال حقوق کتابداران و کارکنان
۱۸۱	الف) احترام اصیل
۱۸۲	ب) نظام منصفانه پاداش و سزا
۱۸۴	ج) استخدام و به کارگیری نیروی کافی
۱۸۴	د) عدم تبعیض و رعایت انصاف، پرهیز از هرگونه پارتی‌بازی و ...
۱۸۵	ه) اطلاع‌رسانی
۱۸۶	و) ارتقای سطح دانش، مهارت، توانایی و نگرش کارکنان ...

صفحه	عنوان
۱۸۶	ز) تأمین امنیت شغلی
۱۸۷	ح) ایجاد فرصت ارتقای شغلی
۱۸۷	ط) تأمین رفاه، امنیت بهداشتی و سلامت جسمی و روانی
۱۸۸	ی) تأمین حقوق عادلانه و مکفی تمامی کارکنان کتابخانه و مراکز اطلاع‌رسانی
۱۸۸	ک) حفظ رازداری و حریم خصوصی ایشان
۱۸۹	ل) مشارکت‌طلبی از کارکنان، نقدپذیری سازمان و تسهیل ارتباطات سازمانی
۱۸۹	نتیجه
۱۹۰	تمرین
۱۹۱	درس دوازدهم: مسئولیت اخلاقی کتابخانه و مراکز اطلاع‌رسانی در قبال ...
۱۹۱	بیان مسئله
۱۹۲	۱. جایگاه صاحبان اثر در حرفه کتابداری و اطلاع‌رسانی
۱۹۵	۲. وظایف اخلاقی کتابخانه و مرکز اطلاع‌رسانی در قبال پدیدآورنده
۱۹۵	الف) ارزش داوری منصفانه
۱۹۵	ب) حفظ مالکیت فکری و حمایت از آن
۱۹۷	ج) حفظ هویت پدیدآورنده اثر
۱۹۸	د) تسهیل ارتباط کاربران با صاحبان فکر
۱۹۸	ه) مواجهه عادلانه و دور از تبعیض
۱۹۹	و) تلاش در تشویق صاحبان اثر
۱۹۹	۳. مراتب سه‌گانه امانت‌داری در حرفه
۲۰۰	۴. تعریف امانت‌داری در حرفه
۲۰۳	۵. امانت‌داری: رفتار یا جهان‌بینی
۲۰۴	۶. ابعاد امانت‌داری
۲۰۵	۷. مسئولیت اخلاقی کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی در قبال حرفه
۲۰۶	نتیجه
۲۰۸	تمرین
۲۰۹	درس سیزدهم: مدیریت اخلاق در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی
۲۰۹	بیان مسئله
۲۱۰	۱. تعریف مدیریت اخلاق
۲۱۱	۲. تدابیر ساختاری در مدیریت اخلاق در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی

صفحه	عنوان
۲۱۲	۳. وظایف کمیته اخلاقی در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی
۲۱۳	۴. کارکردهای مدیریت اخلاق در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی
۲۱۵	۵. الگوی نهاده‌سازی اخلاق
۲۱۶	۶. تدوین بیانیه‌های اخلاقی
۲۱۸	۷. نظارت بر اجرای بیانیه اخلاقی
۲۱۸	نتیجه
۲۱۹	تمرین
۲۲۰	درس چهاردهم: اخلاق کتابداران: عهدنامه اخلاقی کتابداران و اطلاع‌رسانان
۲۲۰	بیان مسئله
۲۲۱	۱. مسئولیت‌های اخلاقی کتابداران و اطلاع‌رسانان در قبال کتابخانه و مرکز اطلاع‌رسانی
۲۲۲	الف) تلقی اخلاقی از سازمان
۲۲۳	ب) وفاداری سازمانی
۲۲۵	۲. نشانه‌های وفاداری
۲۲۵	۳. منش اخلاقی با کاربران
۲۲۶	۴. نمونه‌هایی از عهدنامه‌های اخلاقی
۲۲۷	نمونه یک. عهدنامه اخلاقی انجمن کتابداری امریکا
۲۲۸	نمونه دو. عهدنامه اخلاقی انجمن کتابداری استرالیا
۲۲۹	نمونه سه. عهدنامه اخلاقی انجمن کتابداری ایتالیا
۲۳۰	نمونه چهار. عهدنامه اخلاقی انجمن کتابداری ژاپن
۲۳۴	نمونه پنج. عهدنامه اخلاقی انجمن کتابداری سنگاپور
۲۳۷	نتیجه
۲۳۷	تمرین
۲۳۸	درس پانزدهم: اصول اخلاقی در اطلاع‌رسانی و فناوری اطلاعات
۲۳۸	بیان مسئله
۲۳۹	۱. انقلاب در فناوری اطلاعات
۲۴۳	۲. حریم خصوصی
۲۴۶	۳. اعتماد الکترونیکی
۲۴۷	۴. امنیت در فضای مجازی
۲۴۸	۵. مالکیت فکری در فضای مجازی

صفحه	عنوان
۲۵۰	۶. سلامت فرد و جامعه
۲۵۰	نتیجه
۲۵۰	تمرین
۲۵۱	منابع
۲۵۹	نمایه مفاهیم و اصطلاحات
۲۶۳	نمایه اشخاص

مقدمه

تاریخ پُر فراز و نشیب زندگی اجتماعی بشر این نکته مهم را نشان می‌دهد که دوری از اخلاق سرآغاز جنگ، ستم و مصیبت است و بشر از دیرزمان به این دانایی رسیده است که زیست اخلاقی سبب تأمین سلامت روان، بهبود روابط اجتماعی و تعالی انسان می‌شود. انسان آموخته است که قوانین را در حمایت از اخلاق وضع کند تا پابندی به اخلاق نهادینه شود. زیست اخلاقی همه شئون زندگی فردی و اجتماعی را فرامی‌گیرد: تعامل اخلاقی فرد با خویش، اخلاق خانواده، اخلاق شهروندی، اخلاق مشاغل، اخلاق در فعالیتهای سیاسی و مناسبات بین‌المللی نمونه‌هایی از ابعاد زندگی اخلاقی را نشان می‌دهند. شغل، خدمتی مفید است که جبران خدمت (مثل مُزد) را در پی دارد و اگر بر عناصری چون دانش تخصصی، تجارب، مهارتها، تواناییها، ژرف‌نگری و نگرش سیستمی و مرام اخلاقی استوار شود، حرفه ارتقا می‌یابد. کتابداری و اطلاع‌رسانی، امروزه به منزله حرفه‌ای مؤثر در زندگی بشر درآمده است. این حرفه نمی‌تواند از مرام اخلاقی محروم باشد.

اخلاق حرفه‌ای در کتابداری و اطلاع‌رسانی در دو رهیافت منابع انسانی و سازمانی توسعه یافته است. رهیافت نخست به بحث از تعهدات و مسئولیتهای اخلاقی کتابداران و کارشناسان اطلاع‌رسانی می‌پردازد و مرام اخلاقی منابع انسانی در این حرفه را تدوین می‌کند و رهیافت دوم، اخلاق کتابخانه و مرکز اطلاع‌رسانی به عنوان یک سازمان را به میان می‌آورد و ارزشها و اصول اخلاقی در کتابخانه و مرکز اطلاع‌رسانی و مسئولیتهای اخلاقی این سازمانها را تدوین می‌کند.

نوشتار حاضر در پانزده درس به بحث از اخلاق حرفه‌ای در کتابداری و اطلاع‌رسانی در هر دو رهیافت اختصاص دارد. در درس اول به بیان توان اخلاق در

سلامت روان، بهبود روابط اجتماعی و بهره‌وری فعالیت حرفه‌ای پرداخته‌ایم و هدف آن افزایش انگیزه خواننده برای مشارکت بیشتر با مباحث است. اخلاق حرفه‌ای، شاخه‌ای از اخلاق است و بدون تعریف اخلاق نمی‌توان تصور روشنی از اخلاق حرفه‌ای داشت. تعریف واضح اخلاق، بیان معانی مختلف واژه و ترسیم چیهستی اخلاق و تمایز آن از اموری مشتبه و متشابه موضوع درس دوم است.

دانشمندان در پرتو نظریه‌های خاص اخلاقی به بحث از مسئولیتهای اخلاقی و ارزشها و اصول اخلاقی در حرفه می‌پردازند. درس سوم و چهارم به ترتیب به معرفی نظریه‌های اخلاقی دانشمندان مسلمان و دانشمندان مغرب‌زمین اختصاص دارد. انتخاب یک نظریه در میان دیدگاههای مختلف براساس ملاکهای انجام می‌شود در آغاز درس سوم این ملاکها را برشمرده‌ایم.

در درس پنجم به بیان تمایز شغل و حرفه می‌پردازیم و رمز و راز ماندگاری حرفه‌ایها و ویژگیهای رفتاری آنها را بررسی می‌کنیم. همچنین مفهوم اخلاق حرفه‌ای به عنوان الگوی رفتار ارتباطی مبتنی بر رعایت حقوق طرف ارتباط به همراه برگزیدن دو رهیافت فردگرایانه و سازمانی از اخلاق حرفه‌ای موضوع این درس است که در آن به معرفی منابع عمده در علم اخلاق حرفه‌ای می‌پردازیم.

تحلیل دو مفهوم کتابدار و کتابداری در درس ششم بحث می‌شود. اهداف و کارکردهای حوزه کتابداری در پرتوی در تعریف غایت‌گرایانه کتابداری است. موضوع درس هفتم هویت سازمانی و رسالت سازمانی کتابخانه و مرکز اطلاع‌رسانی به منزله یک سازمان است و آن محیطی است شامل تمامی عوامل درونی و بیرونی (جامعه، پدیدآورندگان اطلاعات، مراجعان و کتابداران) که در تأثیر و تأثر با یکدیگرند. اقسام کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی برحسب اهداف، منابع و جامعه استفاده‌کننده در پایان همین درس آمده است.

هیچ حرفه‌ای از نظام اخلاقی بی‌نیاز نیست و حرفه کتابداری و اطلاع‌رسانی نیز از این امر مستثنا نیست. در درس هشتم به ابعاد نیاز حرفه کتابداری و اطلاع‌رسانی به اخلاق حرفه‌ای پرداخته می‌شود و به دنبال آن ضرورت توجه و ترویج اخلاق در این حرفه به همراه کاربرد رهیافتهای عمده و مهم در اخلاق کتابداری و

اطلاع‌رسانی بیان می‌شود. درس نهم جایگاه مسئولیتهای اجتماعی در نظام ارزشهای اخلاقی کتابخانه و مرکز اطلاع‌رسانی یعنی تعهد و التزام آنها در قبال تمام صاحبان حق از جمله جامعه، صاحبان فکر و پدیدآورندگان آثار اطلاعاتی، مراجعان کتابداران و کارکنان را توضیح می‌دهد که فهرستی از این مسئولیتهای اخلاقی کتابخانه در قبال جامعه آورده می‌شود. درس نهم تا پایان درس دوازدهم به بیان و برشمردن مسئولیتهای اخلاقی کتابخانه در قبال صاحبان حق کتابخانه و مرکز اطلاع‌رسانی اختصاص دارد.

درس سیزدهم به مفهوم مدیریت اخلاق و تدابیر ساختاری در کتابخانه و مراکز اطلاع‌رسانی می‌پردازد و در ادامه درس وظایف کمیته اخلاقی در کتابخانه و مرکز اطلاع‌رسانی و کارکردهای آن بررسی می‌شود. مفهوم و ابعاد عهدنامه اخلاقی به عنوان بیانیه‌ای فراگیر از مسئولیت اخلاقی منابع انسانی و همچنین ابعاد مهم وفاداری کتابداران و اطلاع‌رسانان در قبال کتابخانه و مرکز اطلاع‌رسانی توضیح داده می‌شود. درس چهاردهم با نام اخلاق کتابداران، عهدنامه‌های اخلاقی کتابداران و اطلاع‌رسانان را بیان می‌کند و درس پایانی به بیان اصول اخلاقی در اطلاع‌رسانی و فناوری اطلاعات به عنوان فصلی نو در حرفه کتابداری و اطلاع‌رسانی می‌پردازد و چالشهای اخلاقی موجود در فناوری اطلاعات به همراه مسئولیتهای اخلاقی جهت تولید، اشاعه و کاربرست اطلاعات و اصول اخلاقی کاربرد اطلاعات به میان می‌آید. بسیاری از دوستان در تدوین و انتشار این اثر مؤلفان را مرهون لطف خود کرده‌اند: دکتر محسن جاهد در تدوین مباحث درس سوم و چهارم و مهندس محمدباقر پارسا در تدوین درس پانزدهم. همکاران گروه کتابداری «سمت» به ویژه جناب آقای دکتر عبدالرضا نوروزی چاکلی و جناب آقای حسین خسروی و سرکار خانم شرف که در حُسن انتشار این اثر از هیچ همکاری دریغ نکردند. سرکار خانم سیده مریم حسینی در تایپ، صفحه‌آرایی و نمونه‌خوانی همکاری نیکویی داشتند.